

УДК 81'42=161.2

ББК 81.2 Ук

Оксана Ципердюк

МОВОСТИЛЬ СТЕПАНА БАНДЕРИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

У статті розглянуто мовостиль С. Бандери з погляду сучасних мовних норм. Досліджено, що публіцистичне мовлення С. Бандери базується на українському „соборному” правописі 1929 р. Зроблено висновок, що тексти публіцистики, створені автором у діаспорі, зберігають самобутні мовні риси, які в контексті сучасних проблем правописного нормування української мови є актуальними. Проаналізовано також окремі мовностилістичні риси публіцистики С. Бандери.

Ключові слова: мовостиль, публіцистичне мовлення, сучасна українська літературна мова, мовна норма, Степан Бандера.

У Західній Україні навіть за радянських часів із розповідей старших, фольклору чи не кожна дитина знала про Степана Бандеру як про націоналіста-революціонера. Інтерес до постаті С. Бандери посилювався ще й тим, що в той час усіх західняків не лише великодержавники-імперіалісти, але й східняки називали „бандерівцями”. С. Бандера став символом. Правда, сприймався цей символ по-різному: антиукраїнськими силами – негативно, а для всіх національно свідомих українців С. Бандера був і залишається „символом боротьби проти нацистських та комуністичних окупантів”¹. Професор Володимир Косик передмову до книги спогадів, документів та матеріалів про С. Бандеру назвав „Книжка про людину, яка стала символом”. В. Косик зокрема пише: „Вороги України не люблять героїв визвольних змагань, тому свідомо знищують пам’ять про них. Символами цих змагань стали у свій час Іван Мазепа та Симон Петлюра (звідси назви самостійників „мазепинці”, „петлюрівці”, „бандерівці”)². Тавро „бандерівської” отримала й українська мова („етот бандеровській язык” – нерідко чуємо з уст ворогів українства й зараз, на 18-му році незалежності). Ставлення до постаті С. Бандери навіть у незалежній Україні неоднозначне, але, на наш погляд, і зараз воно є тим лакмусом, який безпомилково перевіряє на українськість.

Глибше пізнати особистість С. Бандери дозволяє його публіцистика, яка відкриває Бандеру як теоретика та ідеолога українського націоналізму, оратора й полеміста. Цілком погоджуючись із думкою науковців-істориків про те, що „постать Степана Бандери вже давно повинна бути об'єктом фундаментальних досліджень, необхідною умовою яких є публікація документів та матеріалів, котрі б висвітлювали його життя і діяльність”³, вважаємо, що ґрунтовного наукового вивчення – і то не лише з боку істориків, але й мовознавців – потребує і творча спадщина С. Бандери, зокрема публіцистика й епістолярій.

Публіцистику С. Бандера написав за кордоном у 50-60-ті роки ХХ ст., там її вперше зібрано й видано 1978 р. під назвою „Перспективи Української Революції”. На материковій Україні цей збірник перевидано репринтним способом лише 1999 р. Ярослав Стецько, автор передмови до першого діаспорного видання, зазначає: „Коротке було творче життя Степана Бандери. В концтаборах і у підвалах найгірших тюрем – предовгі роки – йому було заборонено писати. Він міг тільки передумувати в постійній непевності, чи будь-коли його думи й ідеї, концепції й пляни зможуть здійснюватися”⁴. Хоча творча спадщина С. Бандери не дуже велика за обсягом, але й зараз вона має велике значення для зміцнення та розбудови Української держави.

Перспективи нового перевидання творів С. Бандери та ознайомлення з ними ширшого українського загалу, а не лише науковців, закономірно ставлять перед нами питання, наскільки мова С. Бандери є зрозумілою зараз і відповідає нормам сучасної української літературної мови (далі СУЛМ). Мета нашої статті – розглянути публіцистичне мовлення С. Бандери з погляду сучасних мовних норм, зокрема проаналізувати ті мовні одиниці, які не вживаються в СУЛМ, не кодифіковані чинним правописом, з'ясувати особливості їх сприймання сучасним реципієнтом та можливість реактуалізації (повернення до активного вжитку).

Актуальність нашого дослідження зумовлена посиленою увагою сучасного українського мовознавства до проблем історії української мови, зокрема процесу нормування СУЛМ⁵, а також аналізу внеску окремих регіонів та конкретних особистостей у формування літературної мови⁶. З'явилися наукові праці, де

розглянуто мовостиль письменників у контексті сучасних мовних норм⁷. В українській мовознавчій науці започатковано новий напрям – соціолінгвістику, яка вивчає „мовні проблеми у їх зв'язку із суспільними”, розкриває „соціальну зумовленість мовних явищ”⁸, „підступне втручання у внутрішній розвиток української мови, спрямоване на штучне зближення її з російською і знищення як незалежного мовного утворення”⁹ тощо. У контексті названих проблем ми й будемо розглядати публіцистичне мовлення С. Бандери, яке не було об'єктом детального мовознавчого аналізу.

Мовна свідомість С. Бандери формувалася на початку ХХ століття, коли ще не були усталені загальноукраїнські мовні норми, а їх формування ускладнювалося через історичні умови (бездержавність, розподіл України між різними державами) і відповідно наявність двох варіантів української літературної мови: західноукраїнського і східноукраїнського. На практиці, як пише Ю. Шевельов, було „співжиття цих двох варіантів української літературної мови і змагання між ними”¹⁰. Але 1928 р. на Всеукраїнській правописній конференції в Харкові вченим-мовознавцям з усіх теренів України вдалося виробити „компромісний галицько-великоукраїнський правопис”¹¹, який 1929 р. було видано і він використовувався на практиці. І зараз українські мовознавці визнають, що це „єдиний науковий та соборний Правопис”¹², „орфографія [якого] будувалася на компромісі: українські з походження слова писалися згідно зі східноукраїнськими правописними традиціями, а запозичені – згідно з західноукраїнськими”¹³. Цим правописом „користувалися до 1939 року в Західній Україні; до сьогодні ним послуговується значна частина української еміграції”¹⁴. Публіцистичне мовлення С. Бандери, як підтверджує мовознавчий аналіз, віддзеркалює всі ці мовні тенденції його історичної доби.

Якщо ж розглядати публіцистику С. Бандери в сучасному українському мовному контексті, передовсім мусимо враховувати, що в Україні сьогодні фактично існують два правописи, дві українські літературні мови: одна – офіційна, яка відповідає чинному правописові, що зберігає багато ознак „колоніального правопису-33”¹⁵, друга – неофіційна, ініційована „знизу”, яка ґрунтується на

правописних нормах 1929 р., відроджує їх на теренах України і використовується в усному мовленні, в окремих періодичних виданнях, у деяких творах художньої літератури, у сучасній видавничій практиці. „Розходження між правописами – це тема спеціальних досліджень, – зазначає Л. Коць-Григорчук у післямові до „Правописного словника” Г. Голоскевича 1994 р. видання. – Тут досить ствердити, що вони існують, бо існують сьогодні дві різні живі українські правописні системи: одна – в Україні, а друга – в діаспорі. Одна спрямована на русифікацію мови, а друга – на її європеїзацію”¹⁶.

Процес відродження самобутніх норм в українській мові, на думку С.Караванського, гальмують „зашкарублі в русифікаторських поглядах „кадри”. З іншого боку, „важко знайти правильний орієнтир у тій мішанині, в тому суржику, що став панівним у мовній практиці України”: „знавців нескаліченої української мови стає дедалі менше”, „орієнтуватися на живе мовлення сьогодні можна лише вибірково, бо в живомовній стихії змішано кілька мовних течій”. Тому „треба орієнтуватися на народню творчість у неспотворених записах, на мову клясиків, на лексикографічні джерела, видані до погрому українства або у вільному світі”¹⁷.

Цінність і актуальність лінгвістичного осмислення творчого доробку С.Бандери у тому й полягають, що він зберігає самобутні риси української мови, багатий пласт оригінальної української лексики. Але все ж таки слід критично ставитися до мови С. Бандери: є в публіцистичному мовленні й окремі застарілі мовні явища, які не можна беззастережно наслідувати і пропагувати в сучасній мовленнєвій практиці.

Публіцистика С. Бандери сягає кращих зразків стилю, що зумовлено, на нашу думку, з одного боку, публіцистичною майстерністю самого автора, з іншого – об’єктивними факторами, зокрема вже достатньо високим рівнем розвитку публіцистичного стилю на Галичині в першій половині ХХ століття. Соціокультурні чинники розвитку західноукраїнського регіону стимулювали формування тут поліфункціональної літературної мови, зокрема започаткування і розвиток таких книжних стилів, як офіційно-діловий, науковий і публіцистичний¹⁸.

Як блискучий оратор С. Бандера виявив себе ще на Варшавському судовому процесі 1935 р., привернувши увагу польської громадськості та преси до українського питання. Разом з тим він продемонстрував свою непохитність, відмовився відповідати польською мовою¹⁹. Не дивно, що питання мови було принциповим для націоналіста С. Бандери, адже мова – основна ознака нації.

Які ж основні мовні риси публіцистики С. Бандери?

Передовсім привертає увагу синонімія (часто з градацією семантики, використанням експресивного потенціалу розмовного мовлення), стилістичний ефект якої нерідко підсилений повторами та фразеологізмами: „Тільки поставивши перед українським народом цілком **ясні, чисті, безкомпромісові** цілі визвольної національної революції, можна повести його на **найтяжчу боротьбу**, яка вимагає **незмірних жертв** і яка єдина може принести волю нації” [136] (тут і далі цифра у квадратних дужках після прикладів позначає сторінку за виданням 1999 р.²⁰); „...то це, замість мобілізувати, лише вносило б **баламутство, розгублення**” [137]; „...це часто збільшує ту шкідливість і покривається з головною тенденцією большевицької Москви – **атакувати, підривати й нищити** самостійний націоналістичний рух з нібито **українських позицій, українськими руками, впрягти до того й використовувати українські сили**” [132]. Нерідко автор послуговується прийомом антитези, використовуючи різні типи антонімів: „Хто протиставиться чи вагається, той сам стає в таку позицію, що всі **здобутки** визвольної справи будуть його **невдачами**, її **тріумфи** – його **поразками**, її **перемоги** – його **падінням**, а її **слава** – його **неславою**” [43-44]; „Необхідним є глибинно простежувати те, що живе й нуртує в народі, не тільки на **поверхні, вже виявлене**, але не менш те, що часто є **приховане, в підґрунті**” [135].

Майстерністю автора позначені й образні метафоричні вислови, наприклад: „Немає тут [на еміграції] **безпосередньої боротьби з ворогом**, а політичне життя значною мірою **виповнюється яловою партійщиною**, дрібними міжпартійними розграми і спорами та відірваним від життя й актуальної дійсності програмістичним теоретизуванням” [29]; „Так тісно, що не можна протовпитися, може бути тільки при **політичному чи суспільно-громадському**

„**жолобі**” [40]; „**строїтися в демократичні пера**” [156]; „...**скапітулюють перед московським імперіалізмом, який виступає перед американським омофором, московський імперіалізм уже має у своїх кігтях Україну й інші народи**” [273].

Уміло використовує С. Бандера фразеологізми (в останньому прикладі маємо навіть трансформацію фразеологічної одиниці), пор.: „У такому ж пляні мусимо... розшифровувати справжній, глибоко прихований сенс усього того, до чого большевики **прикладають руки**...” [132]; „Компартія приготувала українській революції великого „**троянського коня**”, щоб його ввести в середину національного табору. Але цим разом відомо, що в ньому заховане...” [407]; „**По овочах пізнається дерево, а чинники політичного життя – по ділах**” [125]; „**Бог благословить і спомагає боротьбу за правду, проти червоного царства сатани**” [131].

Коли авторові не вистачає влучних слів із загальнонародної скарбниці, він творить їх сам: „Тоді партійне **собіпанство** виходить з берегів, а в міжгрупових взаєминах та в спільних діях панує засада „**рівняти до найнижчого**” [495] (в основі новотвору **собіпанство** – фразеологізм *сам собі пан*); „Як у 1917-20 рр., так само теперішній явний і **закаптурений** соціалізм хоче виконати у визвольному таборі *ролю політичного проводу*...” [144] (споріднення дієприкметника **закаптурений** з діалектним *каптур* „1) клобукъ, капюшонъ монашескій; 2) капюшонъ у верхней одежды; 3) женській головной уборъ съ круглымъ дномъ изъ цвѣтной матеріи, разновидность очіпка”²¹, а також контекстне протиставлення з прикметником *явний* прояснюють значення новотвору – „прихований, замаскований; прикрашений”); „Але державних традицій не можна трактувати **по-музейницьки**. Кожний, хто хоче стояти на сторожі їхнього збереження, має не так права, як обов’язок передусім докласти всіх можливих старань, щоб найістотніший зміст державности не зійшов до ролі тільки історичного порядку, ... щоб він був живою реальністю... не зводити її поза справжнє життя до музеїв” [37]. До новотворів С.Бандери зараховуємо ще й інші лексеми, не виявлені нами у словниках, зокрема правописному словнику Г. Голоскевича: *відвзаємнювати* [272], *двоподіл* [124], *одноцілий* [403], *однозгідно* [29], *уодностійнення* [19], *безгрунтя* [139],

тоталітарно-енкаведівський [34], *великодержава* [34], *деправування* [407], *російщина* [131], *кожночасно* [403], *монопартійно-тоталітарний* [125], *середньошкільник* [4, 5], *чвертьстоліття* [140], *доцьогочасний* [581], *визвольно-самостійницький* [482], *передпарлямент* [485], *анормалії* [495]. Разом з тим припускаємо, що деякі з цих слів можуть уживатися в мовленні діаспори.

Експресія публіцистичного мовлення С. Бандери, нерідко іронія, простежується і в назвах статей, наприклад: „*Призабута наука*” [400]; „*Первородний гріх проросійської концепції*” [272].

Проаналізований арсенал мовних засобів і прийомів Бандери-публіциста сприймається цілком актуально й зараз.

Лінгвістичний аналіз публіцистичних текстів С. Бандери виявив багато орфографічних, орфоепічних, лексичних і граматичних мовних рис, які не відповідають сучасним мовним нормам.

Так, усі слова в багатослівних власних назвах у текстах написано з великої літери: *Антибольшевицький Блок Народів* [73], *Головна Виборча Комісія* [490], *Закордонний Національно-Визвольний Центр* [484], *Національна Рада* [110], *Організація Українських Націоналістів* [10], *Українська Держава* [21], *Український Студентський Спортовий Клуб* [5]. Таке написання відповідає правопису 1929 р.²². Вважаємо, що такі норми щодо вживання великої букви є раціональніші, ніж сучасні. Як вияв пошани, особливої уваги, що можливе за всіма правописами, з великої букви в С. Бандери подано такі номінації: *Українська Національна Революція* [133], *Самостійна Українська Держава* [21], *Самостійна Соборна Українська Держава* [147], *Суверенна Соборна Українська Держава* [79], *Західньо-Українські Землі* [6], *Край* [23], *Українські Землі* [485], *Рідні Землі* [116].

Не збігається із сучасними орфографічними нормами і написання слів разом, окремо, через дефіс, правопис окремих префіксів і суфіксів: *бож* [479], *західньо-український* [9], *ніби-то* [461], *щождо* [43], *поперше, подруге, потретє* [20], *з-зовні* [579], *якоюнебудь* [21], *зформоване* [14], *мариво* [141].

Найбільше відмінностей пов'язано з вимовою і правописом слів іншомовного походження. Привертають увагу запозичення з російської мови: *большевизм* [410],

большевики [3], *большевицьке (ярмо)* [410], *знам'я* [274], *протибольшевицький* [7], *совети* [411], *советський* [402], *советофільський* [400], *советофільство* [400]. Ці слова в публіцистичних текстах С. Бандери, попри певне стилістичне навантаження, передовсім відображають тодішню мовленнєву практику галичан. На наш погляд, закріплення цих форм (наприклад, *большевики* замість фонетично адаптованого *більшовики*, *советський* замість *радянський*) спричинене, по-перше, тенденцією, яка існувала в західноукраїнському варіанті літературної мови, у запозиченнях зберігати риси мови-джерела – наприклад, вимову, рід (пор. *кляса* з нім. *die Klasse*). По-друге, оскільки ці слова позначали реалії окупаційної влади, то саме таке чуже мовне оформлення передавало конотації чужорідного.

Функціонують у публіцистичних текстах С. Бандери як нейтральні, без стилістичних нашарувань, і застарілі зараз у значенні „росіяни”, „російський” слова *москалі*, *московський*, хоча зрідка трапляється *російський*. Пор.: „...і **москалі**, і **українці**, й інші національності...” [274], *московська* нація, *московський імперіялізм* [276]; *російської імперії* [276], *проросійської концепції* [272].

Відповідно до правопису 1929 р. вжито: **м'яке л** у запозиченнях із західноєвропейських мов (напр.: *бльок* [609], *бацяля* [141], *декляративно* [21], *капелян* [2], *клясовий ворог* [411], *консулят* [402], *клуб* [5], *парлямент* [2], *пляновість* [583], *платформа* [19], *шабльоново* [22]); приголосний **-й-** між голосними (напр.: *диференціяція* [20], *діаметральну* [132], *діяпозон* [137], *імперіялізм* [24], *ініціатива* [7], *матеріялістичний* [411], *мініатюра* [144], *проект* [19], *спеціальний* [402], *соціальний* [583], *територіяльний* [276], *тріумф* [44]); звукосполучення **-ой-**, **-ай-** на місці дифтонгів відповідно до вимови (напр.: *сойм* [8]); початковий **є** в запозиченнях (напр.: *Європа* [35], *європейський* [22]).

Послідовно передається **г** у запозиченнях та питомих словах, напр.: *агентура* [7], *атрономічний* [5], *аргумент* [412], *гарантії* [34], *гітара* [5], *грунт* [16], *грунтовний* [42], *деградація* [408], *емітрація* [10], *енергія* [35], *гарантований* [24], *катеторія* [31], *конгломерат* [19], *конгрес* [6], *легітимність* [34], *негативний* [22], *нелегальний* [8], *обґрунтовування* [38], *пропаганда* [6], *реагувати* [34], *сутєстивно*

[275], *урегулювання* [40]. Вплив польської мови спостерігаємо у словах *гімназія* [3], *гімназійний* [5] (це давнє запозичення з грецької мови, тому має вживатися з г).

Не збігаються за фонетичним оформленням із сучасними відповідниками такі слова: *нарід* [33], *ріжниця* [2], *Олександр* [1], *жадний* [404].

Публіцистика С. Бандери зберігає оригінальні словотвірні, морфологічні та синтаксичні риси української мови, які намагалися знищити в радянський період цілеспрямованою політикою русифікації, замінивши близькими до російських.

Багато слів відрізняються від сучасних словотворчими засобами, хоча здебільшого утворені на базі тих самих коренів, пор.: *вичуття* „відчуття” [19], *відтяжити* „відтягти” [17], *доростаючий* „підростаючий” [410], *достосований* „пристосований” [11], *доцінюючи* „оцінюючи” [37], *збірнота* „сукупність” [14], *знешкідливити* „знешкодити” [400], *конечно* „обов’язково” [22], *кошиківка* „баскетбол” [5], *лицетарство* „лижі” [5], *передше* [5], *молодечий* „молодіжний” [5], *навідворіт* „навиворіт” [406], *осідок* „місце проживання” [34], *получені* „з’єднані” [409], *прогріхи* [43], *умовини* „умови” [403], *стрільнами* „пострілами” [2], *урухомити* „зробити рухомим” [482], *час-до-часу* „час від часу” [611]. Хоча деякі з них, ймовірно, виникли не без польського впливу, але їх використання в СУЛМ значно розширило б лексичну синонімію. До СУЛМ зараз повернулися й активно вживаються лексеми *відтинок* „відрізок” [137], *військовик*, *головно* [7], *довершитися* „завершитися” [28], *займанщина* „окупація” [401], *запілля* „підпілля” [58], *засновок* „засада” [20], *злучити* „з’єднати” [6], *зродилися* „народилися” [28], *кермувати* [16], *летунство* „авіація” [608], *лічниця* „лікарня” [4], *наставляння* „спрямування” [482], *радше* [402], *руханка* „фізкультура” [5], *себто* [25].

Мовлення С. Бандери відображає й інші мовні тенденції, які були характерні для першої половини ХХ ст. й пропагувалися українськими мовознавчими працями, зокрема: ширше вживання віддієслівних іменників із нульовим суфіксом (напр.: *вислід* [10], *вишкіл* [612], *достава* [6], *ставиться під знак запиту* [136], *зрив* [139], *зріст сили революції* [139], *підготова* [583], *поправа* „покращення” [401], *постава* („ставлення”) *до тих тенденцій* [38], *поціл* [608], *почин* [136], *провід* [486], *політичних утворів* [24]); функціонування прикметників із суфіксами **-ов-**, **-н-**, **-еч-**,

-ч-, на місці яких у СУЛМ – інші словотворчі засоби (напр.: *атомова війна* [445], *безкомпромісовий* [24], *вирішну ролю* [580], *догідний* [479], *духова культура* [133], *лябораторійний* [5], *молодечих організацій* [4], *імперіяльний* [272], *повстанчий* [138], *світоглядний* [139], *семінарійний* [5], *спортовий* [5]).

У публіцистиці С. Бандери є багато абревіатур: окрім *ОУН* [139], *УПА* [138], і такі, які зараз не вживаються. Але оскільки автор пояснює їх перед використанням, то вони легко сприймаються читачем: *АКВБ* (*Американський Комітет Визволення від Большевизму*) [409], *ЗУЗ* (*Західньо-Українські Землі*) [7], *ОСУЗ* (*Осередні і Східні Українські Землі*) [7], *ПУН* (*Провід Українських Націоналістів*) [10], *УЗ* (*Українські Землі*) [10], *УЗНВЦ* (*Український Закордонний Національно-Визвольний Центр*) [494], *УНКА* (*Українська Національно-Комуністична Армія*) [163].

З морфологічних рис, не закріплених сучасним правописом, але усталених у правописі 1929 р., виявлено такі: закінчення **-и-** в родовому відмінку однини іменників III відміни, а також IV відміни із суфіксом **-ен-** (напр.: *активности* [16], *вартости* [28], *готовости* [15], *державности* [36], *єдности* [19], *зрілости* [16], *людности* [614], *місцевости* [10], *незалежности* [34], *неясности* [41], *певности* [16], *смерти* [8], *соборности* [21], *совісти* [412], *суверенности* [24], *участи* [134], *цілости* [22], *чуйности* [409], *щирости* [401], *любови* [412]; імени [409]); жіночий рід запозичених іменників замість сучасного чоловічого (напр.: *аналіза* [32], *діагноза* [134], *керма* [44], *кляса* [4], *контроля* [4], *кооператива* [4], *метода* [579], *резерва* [608], *рецидива* [400], *синтеза* [40], *туберкульоза* [3], *шанса* [606]); паралельне вживання двоїни і звичайних форм множини іменників (пор: *рамці* [14, 16], *у рамках* [28, 30], *організаційні рамці* [31]; *загальні структурні рамки* [482]); відмінювання іншомовних іменників, які в СУЛМ не відмінюються (*бюра* [1, 9]); більше прикметників м'якої групи (напр.: *на західніх землях* [11], *міжнародньо-правне значення* [108], *народню масу* [14], *усенароднього революційного руху* [27], *сухопутньої війни* [607]); пасивні дієприкметники, які зараз майже не вживаються (напр.: *устійнений* „усталений” [39], *загрожений* „який перебуває під загрозою” [273], *наставлений* „спрямований” [134]).

Публіцистичне мовлення С. Бандери засвідчує відмінні від сучасних синтаксичні конструкції: „**вразливість на атомове атакування**” [606], „**обмежитися лише на них**” [137], „**по боці західних держав**” [607], „**вирішують про те**” [136], „**привертає увагу зовнішнього світу на українську справу**” [138], „**власливий для цього шляху**” [479], „**вести свою діяльність за будь-яких ... умов**” [480], „**це стосується однаково до внутрішньої і зовнішньої політики**” [479], „**у своїх студентських роках**” [5], „**укривався перед польськими офіційними органами з уваги на переслідування українських польських діячів**” [3]. Виділені дієслова у СУЛМ мають таке керування, як у російській, що зумовлене асиміляційними процесами.

Окрім проаналізованих мовних явищ, що є самотніми українськими, у публіцистиці С. Бандери є й такі, які не рекомендуємо вживати. Це, зокрема, лексеми старослов'янського або російського походження на зразок *взаємоділення* [479], *вспіти* „встигнути” [5], *відмічати* („відзначати”) *здобутки* [405], *заведення* „заклади” [5], *пішком* „пішки” [9], *настоювати* „наполягати” [9], *клевета* „наклеп” [406], *приходиться* („доводиться”) *робити* [15], *дозволити* „дозволити” [15], *типічний* („типовий”) *зразок* [461], *прихильному до нього відношенні* („ставленні”) [132], активні дієприкметники на зразок *подавляюча більшість* [133], *розстроюючі ферменти* [314], окремі синтаксичні звороти – кальки з інших мов, зокрема польської, як-от: *йде про те* „йдеться” [480, 481].

Поза межами СУЛМ перебувають уживані С. Бандерою лексичні діалектизми *кревні*, *вуйки* [1], діалектні форми займенників *на своєму терені* [33], *на своєму місці* [36], *над всіми силами* [402], однак вони є лише окремими вкрапленнями.

Привертає увагу в публіцистиці іншомовна лексика, передовсім суспільно-політична термінологія, що зумовлено жанрово-стильовою характеристикою текстів. Загалом цей пласт лексики актуальний і зараз, але окремі слова все ж потребують пояснень і фахових коментарів мовознавців та істориків, оскільки більшість сучасних енциклопедичних та лінгвістичних словників цих лексем не фіксує. Значення слів *аспірація* „1) відсмоктування пилу із забруднених виробничих приміщень; 2) проникнення сторонніх речовин у дихальні шляхи під час вдиху”

[614], *дефензива* „відступ”, *дефетист* „той, хто не вірить в успіх справи, передрікає поразку” [606], *експозитура* „представництво” [34], *резистанс* „протидія, спротив” [130], *елімінувати* „вилучати” [41], а також запозичень з німецької мови *шпінк* „кістковий мозок” [406], *ферії* „канікули” [3], *пашипорт* [4] переважно із приміткою „західне” (рідше – застаріле) подає тільки один з найбільших тлумачних словників СУЛМ²³, але загалом це засвідчує позитивну тенденцію реактуалізації західноукраїнського пласту книжної лексики.

Семантику окремих слів нам так і не вдалося з’ясувати, напр.: *атутти* [34], *ривалізувати* [273].

Мовознавчий аналіз публіцистичного мовлення С. Бандери дозволяє зробити такі висновки.

1. Публіцистика С. Бандери є не лише окремою сторінкою в історії української публіцистичної думки, але й становить неабиякий інтерес для сучасних публіцистів і журналістів. Стилiстична майстерність С. Бандери виявляється у використанні синонімічного мовного багатства, прийому антитези, образних метафоричних висловів, фразеологізмів, новотворів тощо.
2. Публіцистичне мовлення С. Бандери базується на українському „соборному” правописі 1929 р. і загалом є літературним з погляду тих правописних літературних мовних норм, які діяли за життя С. Бандери; галичанізми, які не стали надбанням загальноукраїнської літературної мови і відображають західноукраїнський варіант літературної мови, є лише окремими вкрапленнями.
3. Аналіз мовлення С. Бандери з погляду СУЛМ засвідчує динаміку мовних норм, яка зчаста, зокрема на орфографічному, орфоепічному, словотвірному, морфологічному та синтаксичному рівнях, є наслідком асиміляційних процесів (зросійщення).
4. Розглянувши публіцистичне мовлення С. Бандери в контексті СУЛМ, ми виділили чотири групи мовних рис: а) мовні явища, які всі мовознавці (й адепти чинного правопису, і прихильники проекту нової редакції українського правопису²⁴, і вчені діаспори) вважають застарілими, ненормативними і не рекомендують вживати у СУЛМ (це, напр., росіізми, полонізми, форми активних дієприкметників,

залишки двоїни); припускаємо, що їх уживання в публіцистиці С. Бандери зумовлене різними причинами: залишками „язичія”, незнанням російської мови, впливом західноукраїнського варіанту літературної мови (таких мовних одиниць небагато); б) мовні риси, які не кодифіковані чинним українським правописом, але є власне українськими, відображають правописні норми 1929 р. і мають перспективу стати нормативними в разі запровадження проекту нової редакції українського правопису (таких мовних рис більшість); в) мовні явища, передовсім лексичні одиниці, які повертаються до СУЛМ, фіксуються сучасними тлумачними словниками; г) авторські новотвори, які передовсім виконують стилістичну функцію у публіцистичному тексті і рідко виходять за межі авторського мовлення.

5. У контексті сучасних проблем правописного нормування СУЛМ і наявності двох правописних практик актуальність мовлення С. Бандери потрактовується неоднозначно: з погляду чинного українського правопису аналізовані публіцистичні тексти містять багато застарілих мовних рис, а з погляду проекту нової редакції українського правопису 1999 р. й альтернативної мовної практики, які пропагують правописні норми 1929 р., більшість цих рис є питомо українськими, актуальними і мають перспективи стати нормативними.

6. Публікуючи та перевидаючи публіцистику С. Бандери (це стосується також творів інших історичних діячів, письменників і науковців діаспори), обов'язково слід зберігати автентичність мови і таким чином пропагувати „компромісний галицько-великоукраїнський” правопис 1929 р., призвичаювати до нього сучасних українців і готувати підґрунтя для запровадження нової редакції українського правопису.

7. Публіцистичне мовлення С. Бандери загалом добре сприймається сучасним читачем і не потребує адаптації. Виняток становлять окремі слова іншомовного походження, які потребують тлумачення і фахових коментарів.

8. Творча спадщина С. Бандери, зокрема мовностилістична організація публіцистичного мовлення, має всі підстави стати об'єктом ґрунтовних лінгвостилістичних студій. Разом з тим багатий лексичний матеріал публіцистичних текстів С. Бандери потребує лексикографічного опрацювання для використання в

практиці укладання словників української мови, передовсім тлумачних та синонімічних.

Творчий доробок Степана Бандери своїм змістом та мовою є глибоко національним і тому актуальним і в сучасній Україні.

¹ Життя і діяльність Степана Бандери: документи й матеріали / [Редактор і упорядник Микола Посівнич]. – Тернопіль : Астон, 2008. – С. 3.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Бандера С. Перспективи Української Революції / Степан Бандера. – [Друге репринтне вид.] – Дрогобич : Видавнича фірма „Відродження”, 1999. – С. XIII.

⁵ Див. праці: Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): Стан і статус / Юрій Шевельов. – Чернівці: Рута, 1998. – 208 с.; Лушпинська Л. П. Проблема нормалізації української літературної мови в епістолярії другої половини XIX – початку XX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 „Українська мова” / Л.П. Лушпинська. – Івано-Франківськ, 2000. – 18 с.; Трифонов Р. А. Роль мовної дискусії початку XX ст. у процесі формування літературних норм української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 „Українська мова” / Р.А. Трифонов / Харк. нац. ун-т ім. В.Каразіна. – Х., 2000. – 20 с.; Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм в українській лексикографії XX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10. 02. 01 „Українська мова” / Л.В. Струганець / НАН України, Ін-т укр. мови. – К., 2002. – 36 с.

⁶ Див. праці: Матвіяс І. Г. Варіанти української літературної мови : [монографія / відп. ред. В. Г. Склярєнко] / Іван Матвіяс. – К., 1998. – 162 с.; Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови / Юрій Шевельов. – К. : Вид. дім „КМ Академія”, 2003. – 160 с.; Бурківська Л. Ю. Лексика історичної прози Богдана Лепкого в контексті загальнолітературної та стилістичної норми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 „Українська мова” / Л.Ю. Бурківська / НАН України, Ін-т укр. мови. – К., 2003. – 23 с.; Фаріон І. Отець Маркіян Шашкевич – мовотворець: [лінгвістичний феномен на тлі світового романтизму] / Ірина Фаріон. – Львів : Свічадо, 2007. – 136 с.

⁷ Січкач С. А. Ідіолект Тараса Шевченка і сучасні мовні норми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 „Українська мова” / С.А. Січкач / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Ін-т філології. – К., 2003. – 19 с.

⁸ Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір / Лариса Масенко. – К. : Вид. дім „КМ Академія; Всеукраїнське т-во „Просвіта” ім. Тараса Шевченка, 2004. – С. 2.

⁹ Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду: [док. і матеріали / упоряд.: Л. Масенко та ін.] – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2005. – С. 2.

¹⁰ Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. – С. 10.

¹¹ Там само. – С. 91.

¹² Фаріон І. Правопис – корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір / Ірина Фаріон. – Львів : Свічадо, 2004. – С. 5.

¹³ Український правопис / [Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України]. – К. : Наук. думка, 2008. – С. 5.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне „я” / Святослав Караванський. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2001. – С. 212.

¹⁶ Голоскевич Г. Правописний словник [(за нормами Українського правопису Всеукраїнської Академії Наук, Харків, 1929 р.)] / Г. Голоскевич. – [видання дванадцяте]. – Нью-Йорк – Париж –

Сидней – Торонто – Львів, 1994. – 460, (2) с. – (Наукове Товариство ім. Шевченка ; серія „Матеріали української мови” ; т. XI). – С. 457.

¹⁷ Караванський С. Секрети української мови : [науково-популярна розвідка з додатком словничків репресованої та забутої лексики] / Святослав Караванський. – К. : УКСП „Кобза”, 1994. – С. 7-8.

¹⁸ Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. – С. 13.

¹⁹ Життя і діяльність Степана Бандери: документи й матеріали. – С. 31.

²⁰ Бандера С. Перспективи Української Революції / Степан Бандера. – [Друге репринтне вид.] – Дрогобич : Видавнича фірма „Відродження”, 1999. – 656 с.

²¹ Словарь української мови: [у 4 т. / Зібрала редакція журналу „Кіевская Старина”. Упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко]. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. – С. 218.

²² Підтвердженням того, що ті чи ті мовні явища відповідають правопису 1929 р., слугувала, окрім словника Г. Голоскевича, ще й наукова праця О. Синявського, яка також базується на загальноукраїнських правописних нормах 1929 р.: Синявський О. Норми української літературної мови / Олекса Синявський. – Львів : Українське видавництво, 1941. – 360 с.

²³ Великий тлумачний словник сучасної української мови [(з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.

²⁴ Український правопис (проект найновішої редакції). – К. : Наук. думка, 1999. – 340 с.

The language style of Stepan Bandera in the context of the modern Ukrainian literary language

The article deals with the language style of S. Bandera from the point of view of the modern language norms. It has been investigated that the publicistic language of S. Bandera is based on the Ukrainian “synodic” orthography 1929. It has been concluded that the publicistic texts created by the author in diaspora retain the original language features which are actual in the context of the modern problems of the spelling setting norms of the Ukrainian language. Certain language-stylistic features of S. Bandera’s publicism have also been analysed.

Key words: the language style, the publicistic language, the modern Ukrainian literary language, the language norm, Stepan Bandera.

Опубл.: Галичина. До 100-річчя від дня народження Степана Бандери. – 2009. – Ч. 15-16. – С. 53-761.

